

Co-funded by the
European Union

**РЕГИОНАЛНА ОЦЕНКА НА СПЕЦИФИЧНИТЕ
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА, КОИТО СРЕЩАТ УЯЗВИМИ
ГРУПИ И ОБЩНОСТИ В ОБЛАСТ РАЗГРАД, ВЪВ
ВРЪЗКА С ДИСКРИМИНАЦИЯТА,
НЕТОЛЕРАНТНОСТТА, ЕЗИКА НА ОМРАЗТА И
ПРЕСТЪПЛЕНИЯТА ОТ ОМРАЗА**

**РАЗГРАД
АПРИЛ 2023 ГОДИНА**

Co-funded by the
European Union

Докладът е изготвен в рамките на проект „Укрепване на ролята на гражданските организации на уязвими общности в България да противодействат на дискриминацията, нетолерантността, езика на омразата и престъпленията от предразсъдъци“ (EQUALTOGETHER). Проектът е съфинансиран от програмата на Европейския съюз „Граждани, равенство, права и ценности“ (2021 – 2027) и се изпълнява от консорциум, координиран от Български хелзинкски комитет в партньорство със сдружение „Организация ДРОМ“, сдружение „Асоциация ИНТЕГРО“, Либерална алтернатива за ромско гражданско обединение, Ромска академия за култура и образование, Младежка ЛГБТ организация Действие.

Изразените възгледи и мнения са само на авторите и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или на Европейската комисия. Европейският съюз или Европейската комисия не носят отговорност за тях.

Автори:

Камен Макавеев

Кадрин Хасанов

Сдружение с нестопанска цел „Асоциация Интегро“

7200 Разград, ул. “Осъм“ №4

e-mail: info@integrobg.org

Уебстраница: www.integrobg.org

Раздел 1. Местен контекст

Населението на област Разград към 7 септември 2021 г./последното официално преброяване/ е 103 223 души, което представлява 1.6% от населението на страната и нарежда областта на 23-то място по брой на населението. Населението на област Разград живее в 103 населени места, районирано в 7 общини с общо 103 населени места, от които 6 са градове и 97 са села. В периода между последните две преброявания населението на областта е намаляло с 21 967 души, или 17,5%. (при 13,2% за страната), като намалението на населението се отнася в различна степен за всички общини. Най-голямо е намалението в общините Цар Калоян (26.2%), Завет (24.0%) и Кубрат (22.5%). Като основна причина за отрицателния прираст се посочва емиграцията в страните от ЕС- по данни на НСИ над 50% от общото намаление на населението в областта. Значителен дял от емигрантите са представители на ромската общност или от общности, които са приемани като роми от мнозинството. Продължава процесът на демографско остаряване, изразяващ се в намаляване на абсолютния брой и относителния дял на населението под 15 години и увеличаване на дела на населението на 65 и повече навършени години.

По данни от последното преброяване от 2021 г. в област Разград българската етническа група обхваща 38 873, или 37,7 % от лицата, отговорили на въпроса за етническа принадлежност. Към турската етническа група са се самоопределили 49 318, или 47,8 % от отговорилите лица. Към ромския етнос са се самоопределили 5806, или 5,6% от отговорилите лица. Към други етнически групи са се самоопределили 1957 души, или 1,9 %. Лицата, които са посочили, че не могат да се самоопределят, са 367 (0,4%). Отговор „Не желая да отговоря“ са отбелязали 1539, или 1,5 % от отговорилите лица. Неотговорилите са 5363- 5,2%. Българската етническа група преобладава само в една от общините- Разград, а във всички останали преобладава турската общност. Като роми най-много са се определили жители на община Кубрат и Исперих. Трябва да се направи една важна бележка към официалната демографска картина в областта. От много години във всички населени места в областта се наблюдава един траен процес на

префериране на съзнанието на големи групи от ромската общност. В последните преброявания голяма част от тези групи или отказват да се самоопределят етнически или се определят като част от някоя от мнозинствените етнически групи/ въпреки неприемането им от представителите на двете мнозинствени групи- турци и българи/. Процесът е в непрекъснато развитие, включително и със създаването на нови етнически групи- например групата на миллета. Преферирането на съзнанието е характерно повече за ромите с мюсюлманско вероизповедание, които на базата на общата религия, а и използването на общ език- турски, се самоопределят като турци. Групата на така наречения „миллет“ са загубили от много време собствения си ромски език и считат за майчин турския език. Всички опити за „избягване“ от собствената си ромска етническа идентичност се дължат на комплекс от обективни и субективни причини, основната от които е създадения негативен /медиен/ образ на ромите в обществото

От наблюденията, които имаме върху развитието на местното общество можем да направим извода, че двете мнозинствени групи от областта- българската и турската имат почти изравнени позиции в обществения и икономически живот. Самите те се възприемат като равностойни и може да се каже, че между тях съществува един нормален процес на хоризонтална комуникация. Не така стоят нещата обаче с ромската общност. И двете мнозинствени групи се отнасят с ромската общност на базата на съществуващите стереотипи и предразсъдъци, като ги възприемат като група на по-ниско стъпало в обществената йерархия и съответно с много по-нисък обществен статус. И това е въпреки наличието на една много голяма група от роми в почти всички населени места, които са с много висок социален статус, имат високо образование, някои от тях заемат важни и значими позиции за цялото общество в сферата на икономиката, образованието, здравеопазването, социалната сфера и др. Независимо от наличието на много учители роми, адвокати, служители и ръководители в различни институции и местни и регионални власти, бизнесмени, предприемачи и търговци, за голяма част от представителите на мнозинството всички роми все още се отъждествяват с малката група от роми в уязвимо положение. Възприемането на ромите е изцяло на базата на собствените им предразсъдъци и стереотипи и на необяснимото

чувство за превъзходство и по-висок статус, което на практика не е обосновано и подкрепено от реалността. Все пак трябва да се отбележи, че наличието на много ромии с активна позиция в обществото потиска явните прояви на предразсъдъците на мнозинството и съответно ограничава до голяма степен възникването на инциденти, предизвикани от омраза или предразсъдъци.

За неравностойната позиция на ромите в обществото и съответно за затвърждаване на негативния образ на ромите допринасят и влошените социално-икономически условия, в които живеят някои ромски групи, намиращи се в уязвима позиция.

Като цяло, според данните от НСИ, брутният вътрешен продукт в областта продължава да нараства с увеличаващ се темп, но стойността му остава сравнително ниска – 10,6 хил. лв. на човек от населението (при 17,3 хил. лв. в страната). Заплатите и доходите в областта също се повишават, макар че средната годишна брутна заплата на наетите по трудово и служебно правоотношение все още е по-ниска от средната за страната- 13,9 хил. лв. при 16,7 хил. лв. в страната. Тези процеси водят до намаляване на бедността като цяло в област Разград. Делът на населението, живеещо с материални лишения, бележи спад до 30,9%, но остава висок (при 19,4% в страната), а този на населението, живеещо под националната линия на бедност е 16,7% през 2021 г. и вече е значително под средния за страната (22,1%). За съжаление голяма част от ромите в уязвимо положение не попадат в тези статистики, тъй като основните им източници за доходи са от нерегламентирани дейности. От друга страна те не са обхванати от системата на социалното подпомагане и на практика те не присъстват в обобщените данни. Начинът им на живот „ден за ден“ по никакъв начин не допринася за подобряване на жилищните им условия, за излизането им от кръга на бедност и за по-доброто им възприемане от останалите.

Представянето на пазара на труда в област Разград традиционно е сравнително слабо и през 2021 г. показателите се влошават допълнително. Икономическата активност и заетостта отбелязват рекордно ниски за страната нива. Коефициентът на икономическа активност е спаднал до 61,9% (при 72,0% в страната).

Намалението при коефициента на заетост е до 54,5% (при 68,1% в страната), превръщайки Разград във втората област (след Монтана) с най-ниска заетост. Безработицата нараства и коефициентът и през 2021 г. е 12,0% (при 5,3% в страната). Предизвикателство пред местния пазар на труда остава и силно влошената образователна структура на работната сила. Делът на населението на възраст 25–64 години с основно и по-ниско образование нараства до 34,1% (при 16,6% в страната). Разград е сред областите с най-малък брой на предприятията – 39 на хиляда души от населението (при 60 на хиляда души в страната). Въпреки, че няма конкретни данни по наши оценки основния контингент от хора, които са извън пазара на труда, не са икономически активни и не са в заетост са от уязвими ромски общности. От друга страна ромите са много малък дял от безработните, но причината за това не е в икономическата им активност, а защото просто не са обхванати в бюрата по труда и работят предимно в така наречената „сива икономика“. В крайна сметка основните групи, които са засегнати от дълбока бедност са възрастни самотни хора и представители на ромски групи в уязвимо положение.

По данни на Информационния портал на неправителствените организации на територията на областта са регистрирани 153 такива. 7 фондации, 105 Сдружения и 39 спортни клуба. Много малка част от съществуващите организации са активни. Десет организации имат цели, които са насочени към защита на права, застъпничество за политики, закрила на уязвими групи, защита от дискриминация, но само две от тях към настоящия момент имат актуална дейност. На практика гражданските организации, които са активни се намират почти изцяло на територията на областния център Разград. Участието на гражданските организации в процесите на планиране и изпълнение на политики от местната власт е по-скоро епизодично и свързано с конкретни ангажименти на представителите на властите за разработване на изисквани от тях стратегии, програми и планове, включително и тези в обхвата на интеграционните политики и политиките за социално и икономическо включване. Малко са и примерите за съвместно планирани и изпълнени проекти между представители на местни институции и граждански организации.

На територията на областта има две печатни медии, които издават печатни вестници три пъти в седмицата. В съдържанието на медиите почти изцяло присъстват регионални и местни новини, както и материали свързани с хора и организации от територията на областта. За разлика от някои медии/жълти/ в съдържанието на местните вестниците много рядко може да се забележат материали с обидно или предразсъдъчно съдържание, насочено към групи или общности от местното население. Като цяло и двата вестника са с много нисък тираж и достигат до силно ограничен кръг от населението. И двете медии имат и електронно издание- в собствени сайтове и във фейсбук. Там имат повече читатели, но все пак не достигат до значителна част от хората в областта.

Съществуват и няколко организирани групи в интернет пространството във фейсбук, в които се разглеждат злободневни теми за обществото или просто се осъществява ежедневна комуникация. Епизодично се повдигат теми, които могат да се приемат като обидни за групи от населението/най-често към групи от ромската общност/, но в повечето случаи дискусиата бързо приключва, като в нея се включват и хора, които са засегнати от повдигнатата тема и имат потенциал да опонират на другите в дискусиите.

Раздел 2. Основни засегнати групи и основни сфери, засегнати от проявите на омраза / предразсъдъци

Област Разград е една от малкото области в България, в която представителите на българския етнос не са мнозинство. Както се вижда от посочените данни за етническия състав в областта представителите на турския етнос имат известно преимущество пред представителите на българския етнос, но като цяло може да се каже, че е налице паритет, що се отнася до броя на хората от двата етноса. Този паритет обаче се отнася не само до физическия брой, но и до представителството и участието в обществения живот. Във всички властови структури, в държавните и регионални институции, в образователните и здравни институции представителите на двата етноса са равноправно представени. По този начин те са адекватно включени в процесите на разработване и прилагане на политиките за

развитие на областта и общините като цяло и на всяко едно населено място. Това е и основната причина за взаимното приемане и толерантни отношения между двата етноса. Не може да се отрече, че на битово ниво, там където българи и турци живеят в отделни квартали или отделни населени места съществуват предразсъдъци и негативни стереотипи един към друг, но като цяло отношенията между двата етноса са толерантни и в дух на взаимно зачитане и възприемане. Трудно може да се посочат примери за междусъседски конфликти, а още по-малко за открита конфронтация между турци и българи на каквото и да е ниво. По-скоро на места може да се идентифицира непознаване на другия, особено от българи спрямо турци, което от своя страна води до недоверие или невъзприемане на чуждата култура, предимно религиозна.

Не така стоят нещата с представителите на ромската общност. Поради значително по-малката им численост, много рядко те намират място в структурите на местната власт и местните институции. Има обаче голям брой роми, които извършват голяма част от дейностите в сферата на търговията- притежават различни магазини, фризьорски салони и др. Много роми, които работят в чужбина правят инвестиции в домовете си и това в много голяма степен започва да променя общият изглед на ромските квартали. През последните години много се увеличи броят на ромите с по-високо образование, като част от тях намират реализация в различни институции, има и примери за роми в структурите на местната власт, често и като заместник кметове. Прави впечатление обаче, че в повечето случаи, на ромите в местната власт се възлагат задачи, които се ограничават само в рамките на собствения им етнос- например заместник кметът ром отговаря за етническите въпроси и към него се отнасят проблеми, свързани с ромската общност, медиаторите се занимават само с уязвимите роми. Малко са ромите служители, които имат отговорности, свързани с всички жители на общината или съответното населено място. В повечето случаи това са роми, които избягват да се идентифицират като роми и повечето хора не ги възприемат като такива. По този начин те не допринасят за положителна промяна във възприемането на хората от ромската общност от мнозинството. Процесът на избягване от ромската идентичност на успешите роми не допринася и за

преодоляването на стереотипите и предразсъдъците от страна на мнозинството към ромите. Представата на повечето българи и турци за ромите е като за хора, които живеят в по-лоши битови условия, в незаконни къщи, с по-високо ниво на неграмотност, с по-различен и неразбираем начин на живот. За затвърждаването на стереотипите и предразсъдъците допринася и общият контекст в медии и обществено пространство на представяне на отрицателни примери за роми. В крайна сметка тези развития в обществото водят до още по-голямо капсулиране на уязвимите групи в ромската общност. По-никакъв начин не се намаляват и проявите на отрицателно отношение и на отхвърляне на част от ромската общност от страна на останалите. Трябва да се отбележи, че отрицателното отношение е не само на базата на етническата принадлежност, но се засилва и на базата на социален статус и ниво на бедност. Най-силно са изразени отрицателните нагласи спрямо бедните, неграмотни и живеещи в „ужасни“ условия роми. На практика те не са възприемани и от останалата част от ромите, чийто социален статус не се различава от този на мнозинството. Има обаче и някои особености в начина на живот и битова култура на ромската общност- например начина на отбелязването на сватби, кръщенета и други семейни празници, които не се възприемат, особено от представители на българската общност. Въпреки, че в повечето случаи не причиняват неудобство на околните/ако изключим силния шум по време на сватбите/, тези обичаи също допринасят за стереотипизацията и нагласата към ромите като цяло.

Всичко това дава основание да се насочим към ромската група, като основната група, която е засегната от стереотипи и предразсъдъци и е обект на потенциални прояви, предизвикани от омразна реч. Като цяло не са констатирани открити груби нарушения на правата на отделни граждани на базата на ромския им произход, но на подсъзнателно ниво съществуват много предразсъдъци, които често се изразяват в отрицателно отношение или negliжиране на роми от страна на представители на различни институции и организации. По-специално такова отношение се констатира най-вече в част от образователните и здравни институции и поради тази причина регионалната оценка на нуждите в област Разград е съсредоточена върху тези две институции. Досегашните ни наблюдения

са, че в много училища, в които има повече ромски деца, особено такива от по бедни и уязвими семейства, често ни сигнализират за пренебрежително и често обидно отношение от страна на учители и персонал. До някаква степен това важи и за някои здравни институции, преди всичко болници, в които персоналят си позволява неравностойно третиране на пациенти само въз основа на външен вид или белези. Това определено е проява на предразсъдъчно мислене и дискриминативно отношение и за съжаление голяма част от потърпевшите не реагират на това, включително и като не търсят евентуална помощ или подкрепа за адекватна реакция. По-скоро такива прояви се приемат за нормални както от извършителите, така и от потърпевши, като по този начин не се създават добри условия за борба с предразсъдъците и техните прояви. Както сподели една от интервюираните, учителка от гимназия: „Предразсъдъците в днешно време се приемат за нормални. С такава мисъл израстват от малки, имало е моменти, в които ми е разказвано, как не трябва да се толерира определена група от хора. Когато израснеш с такава нагласа, ти вече си агресивен, предубеден към определен кръг от хора. Също бих отбелязала, че дискриминацията е фактор, който е неизкореним. Насаждан от години, тя си остава в нашето ежедневие. Тук не визирам единствено ученици, дори и по-възрастните я проявяват явно.“. Затова е необходимо по-задълбочено да се направи оценка на проявлението на предразсъдъците и евентуални дискриминативни нагласи и да се потърсят по-ефективни методи за реакция и за действия за преодоляването им.

Раздел 3. Условия, които благоприятстват и може да са причини за възникване на проявите дискриминация, омраза и предразсъдъци и възможности за противодействие.

Въпреки, че нито един от интервюираните, включени в регионалната оценка на нуждите не е информирал за открити прояви на дискриминация или за инцидентни, породени от омраза или предразсъдъци, голяма част споделят, че в местното общество съществуват определени негативни /дискриминативни/ нагласи спрямо хора, които се различават от „общоприетия нормален образ“. Това се отнася както към хора с различна култура, така и особено за хора, които се

намират в уязвимо социално положение. Що се отнася до нагласи спрямо даден етнос, това е в сила преди всичко за ромския етнос. Предразсъдъците и стереотипите спрямо ромите са все още много силни и разпространени и дори и да не водят до никакви драстични открити прояви на мнозинството спрямо ромската общност, ти подхранват скрито напрежение и поддържат нивото на неприемане на хората от тази общност. Това напрежение при определени условия би могло да прерасне и в евентуални по открити прояви- например при някакви битови инциденти, инциденти и катастрофи на пътя, причинени от роми и довели до никакви физически увреждания за потърпевшите, инциденти, свързани с неблагоприятен изход от предоставяне на здравни услуги и др.

Съществуват редица условия, които благоприятстват и поддържат предразсъдъците и стереотипите към ромите. На първо място това е общата тенденция в обществото. От една страна значителна част от хората в мнозинството, и българи и турци, подсъзнателно приемат, че ромите не са на „тяхното ниво“ и съответно те не могат/не трябва/ да участват във важните процеси на управление и вземане на решения за развитие на местното общество. Приема се за нормално, че ромите могат да поемат най-тежката и неблагодарна работа да се грижат за чистотата в населените места, да участват в програмите за временна заетост, да работят в сивата икономика и други такива дейности, но не е приемливо ромите да са в институциите, да участват във властта, да са лекари, учители и др. В това отношение голяма част от представителите на българския и турски етнос не се различават от обществените нагласи на национално ниво. Представата за ромската общност се създава от тези групи от роми, които живеят в гетоизирани квартали, при много лоши условия, които не спазват общоприети норми и които са напълно изключени от обществото. Независимо, че в област Разград тези роми са много малко, за мнозинството те дават облика на цялата ромска общност. Това се подхранва и от едностранното и тенденциозно представяне на ромите в медийното пространство на национално ниво, като група, носител на престъпност, неуважаваща обществения ред и едва ли не пречеща на останалите да живеят нормално. На местно ниво такива схващания се подклаждат и от представители на националистически партии. В областта тези партии нямат

голяма подкрепа, но това не пречи да се опитват да формират негативно отношение към ромите, особено сред по-възрастното българско население. Дълбоко подсъзнателно в значителна част от българите в областта, особено по възрастните изпитват недоверие и дори неприязън към турската общност като цяло. Причините за това се пораждат както от едностранния прочит на исторически факти, така и от някои действия и прояви в съвременната политическа действителност. Поради значителното присъствие на турците в местното общество и участието им в местната власт и институции тази неприязън не може да се показва открито и макар и несъзнателно тя се пренася спрямо ромите. Ромската общност се превръща в изкупителна жертва и виновник за някои от неблагоприятията на българи, които са обеднели и живеят в недобри условия.

От друга страна през последните години с развитието на демократичното общество се забелязват много положителни тенденции в развитието на ромската общност. Започна да се повишава образователния статус- все повече роми завършват по-висока степен на образование, започват да заемат позиции в различни сфери на обществото, опитват се да създават и водят по-равностоен диалог с представителите на мнозинството. Много роми работят в чужбина, получават добри доходи и това им позволява да инвестират в жилищата си, като ги превръщат в модерни и красиви домове. Това започва да „дразни“ част от съседите им от мнозинствените групи, създава чувството на завист у тях и подхранва негативните нагласи, че ромите незаслужено имат тези придобивки и не трябва да участват активно в обществените процеси.

Не може да се каже, че съществуват открити институционални практики в местните власти, които да подхранват негативните нагласи на обществото спрямо ромите. Нещо повече- в част от общините съществуват процедури и практики, макар и неразписани, за противодействие на дискриминативно отношение от страна на служителите към гражданите, независимо от произхода им. Например в община Разград при констатиране на негативно отношение от служител незабавно се пристъпва към санкциониране, включително и освобождаване от работа. За случаи на уволнени служители от недалечното минало разказа секретарят на

общината. Благодарение на това сега работещите в община Разград не смеят открито да проявяват своите предразсъдъци. Все още обаче в редица институции има служители, които си позволяват неравноправно третиране на граждани с различен социален статус. Това се изразява преди всичко с по-пренебрежително отношение към част от гражданите, но не прераства в никакви открити прояви на дискриминация. Болшинството от потърпевшите не реагират на това отношение и не смятат за нужно/а може би и за полезно/ да се оплакват и да подават сигнали, било защото са свикнали и не приемат това за ненормално или просто дори не го усещат. По този начин проявата на пренебрежително отношение от страна на служители в институции остава несанкционирано и това създава у тях чувството за безнаказаност и не спомага за ограничаването на такива прояви. В този смисъл може да се направи една препоръка към предстоящата работа на Платформата за регистриране на случаи/инциденти, предизвикани от омраза и предразсъдъци. Трябва да се има предвид, че значителна част от хората от местната общност смятат, че няма да има голяма полза от съществуването на такава платформа и много малка част ще подават каквито и да е сигнали. От една страна съществува недоверие, че ще има сериозни последици от подаването на сигнали и няма да се стигне до санкциониране на извършителите. От друга страна гражданската култура на голяма част от населението е много ниска и не се познават никакви начини за участието на гражданите в местните процеси. Хората не знаят как да оформят сигнали, някои изобщо не знаят, че имат такава възможност, съществува и страх за последиците от евентуално оплакване, а някои просто са приели всички прояви на негативно отношение към себе си за нормално. Затова е необходимо да се предвидят много дейности, с които да се повиши информираността на хората за правата им, за разпознаване на прояви на омраза и дискриминация, за начините за реакция на такива прояви, за възможностите и институциите за противодействие на омразната реч и дискриминация. Повечето хора, особено в по-малките населени места очакват някой друг да се грижи за защита на правата им, а и не малко недобросъвестни организации, включително и политически, се възползват от това и поддържат тази зависимост на хората. Затова ще е необходима много работа на терен за повишаване на информираността и

осъзнаването на собствената отговорност на хората за защита на човешките им права.

За медиите в областта може да се каже, че не са значим фактор за подхранване на условията за възникване на прояви на дискриминация и омразна реч. Преди няколко години Интегро проведе мониторинг на омразната реч в електронни и печатни медии. Наред с някои от най-разпространените медии на национално ниво, една от мониторираните медии беше и един от вестниците в област Разград. Мониторингът продължи 6 месеца и за това време в националните медии бяха констатирани десетки статии и предавания, които съдържаха омразна реч или направо бяха дискриминативни и расистки спрямо ромската общност. Много малка част, единици бяха статиите в местните медии. И към настоящия момент в областните вестници няма тенденция за публикуване на материали с обидно или омразно съдържание към отделни хора или групи. Малко по различно стоят нещата в интернет пространството. Отделни хора в своите профили или в профилите на някои граждански групи периодично публикуват съдържание, което е обидно за ромската общност. Оформят се и дискусии, в които значителен брой от потребителите на съответните сайтове си позволяват непремерени изказвания. Има обаче и много роми, които се включват в дискусиите и съумяват донякъде да се противопоставят изказаните тези и донякъде да стопират дискусиите. Все пак трябва да се има предвид, че много хора безрезервно се доверяват на писаното в интернет пространството и формират възгледите си въз основа на написаното там. Често такива хора възприемат съвсем безкритично недостоверна или напълно лъжлива информация и въз основа на нея формират своите възприятия за околните. Съществуващите филтри за обидна и омразна реч не са много ефективни и е необходимо да се направят по решителни стъпки и да се предвидят по ефективни мерки за контролирането на съдържанието на писанията във социалните медии, включително и подготвянето на хора, които да сигнализират за такива прояви и съдържание. Интегро има известен опит в провеждането на мониторинг на медийно съдържание за омразна и обидна реч, но са необходими много по-всеобхватни и мащабни мерки за противодействие и пълно ограничаване на подобна реч във всички видове медии.

Раздел 4. Подбрани казуси, описващи инциденти от омраза

В рамките на изготвянето на регионалната оценка на специфичните предизвикателства, които срещат уязвими групи и общности от област Разград, във връзка с дискриминацията, нетолерантността, езика на омразата и престъпленията от омраза бяха проведени интервюта с 15 души, представители на институции, на местни общности и граждански организации, от осем населени места- 2 общински центъра- Разград и Исперих и 6 села- Вазово, Брестовене, Голям извор, Раковски, Сеслав, Иван Шишманово в пет от общините на областта. Девет от интервюираните живеят в села, а останалите 6 са от градове, включително областния център Разград. Осем от интервюираните се определят като роми, двама като турци и пет като българи. Жените са 8, а мъжете са седем. Интервюирани са 4 учители от различни степени на образованието, един здравен медиатор, една медицинска сестра, един образователен медиатор, трима служители в администрации-секретар на община, областен експерт, държавен служител, трима студенти- по право, медицина и техническа специалност, един човек със собствен бизнес и една безработна домакиня.

Основният извод, който може да се направи от проведените интервюта, както и от неформални разговори с различни хора от общността е, че болшинството от хората, независимо от техния произход, образователен ценз и професионална реализация, смятат че в област Разград няма инциденти между отделни хора или групи, които са породени от омраза или предразсъдъци. Основната причина за това е, че населението на областта е мултиетнично и хората са се научили да живеят съвместно, като са изградили толерантни взаимоотношения помежду си. Доколкото има дискриминативни нагласи те са по-скоро на подсъзнателно ниво на базата на изградените стереотипи за възприемането на другия, без обаче да има груби прояви в отношенията между хората от различни групи. Когато се говори за дискриминативни прояви или инциденти, породени от предразсъдъци или омраза, повечето хора отнасят въпроса до миналото, когато според тях е имало такива прояви, но в настоящето липсват такива. Например секретарят на община Разград на въпроса за това, има ли жалби от подобен характер каза:

„Единствената жалба за неравно третиране е била през 2013г., когато потребител на услуга се оплаква от дискриминация от служители на център за социални услуги на възрастни с увреждания. От тогава насам не е имало сигнали и жалби от подобен тип. В този случай е назначена комисия, която да провери случая, водена е проверка, разговаряно е със страните и се стига до извода, че не е налице дискриминация“. Някои споменават, че само са научавали за такива инциденти от медиите, но те се отнасят за далечни за тях места и за непознати хора. Учителката в детската градина казва: „За инциденти от омраза сме чували и виждали само по медиите и социалните мрежи. Не съм ставала свидетел или очевидец на такъв инцидент в региона, но така или иначе трябва да се говори за проблема като превантивна мярка“. Интервюираните младежи, които са роми и в момента са студенти дори споделят, че никога не са били обект на дискриминация или негативно отношение за това че са роми и смятат, че такива явления не се отнасят за тях. Болшинството от интервюираните свързват дискриминацията не толкова с етническия произход, а по-скоро със социалния или образователен статус на конкретния индивид. Като най-дискриминирани и получаващи неравноправно третиране са посочени бедните хора, по-необразованите хора, такива, които изглеждат зле облечени или не дотам чисти физически.

Въпреки всичко това, голяма част от участниците в интервютата споделят мнението, че предразсъдъци и стереотипи съществуват, включително и към голяма част от ромската общност, но много малко хора си позволяват да ги проявяват открито. Такъв е примерът в интервюто на медицинската сестра, която споделя: „В отделението идват пациенти от цялата област и роми, и турци и българи. Никога не съм ставала свидетел на това да има конфликт или враждебност само защото някой е от малцинство. Всички се опитват да се държат с пациентите еднакво, но вътре между персонала много често се говори подигравателно и унизително за някои пациенти. Чувала съм например израза „Снежко“ за пациент с много тъмен цвят на кожата. Изрази „онзи циганин“ също се чуват често. Но пряко с пациентите всеки гледа да се държи неутрално“.

В общи линии всички интервюирани смятат, че дискриминацията като явление все още съществува, въпреки това че повечето хора не я усещат или виждат. Тя е много отрицателно явление и е необходимо да се вземат мерки за да се премахне. Това мнение е изразено много ясно в изказването на една от учителките: „В работата ми като учител в основно училище не се сблъсквам с конкретни случаи на дискриминация или инциденти, предизвикани от омраза/предразсъдъци. Вместо това, се стремя да предоставям информация и съвети за борба с дискриминацията и за насърчаване на толерантността. Дискриминацията и инцидентите, причинени от омраза или предразсъдъци, представляват сериозен проблем за България, както и за конкретни общности в общността. Дискриминацията и омразата са голяма пречка за просперитета и развитието на страната. Мисля, че тези проблеми не получават достатъчно внимание и не се говори достатъчно за тях. В общественото пространство има някои говорители, които се занимават с проблемите на дискриминацията, но често това не е достатъчно, за да се направят реални промени“.

Въпреки всеобщо изразеното мнение за липса на инциденти, породени от предразсъдъци, двама от интервюираните споделиха интересни случки, които са преживели и които са резултат от дискриминативни нагласи.

Първият казус е представен от ром на 42 години, с висше образование, който работи в държавна институция и е държавен служител. Това, което той споделя не е еднократен акт, а са негови преживявания от ученическите му години досега. Той е от малко село в Разградска област, в което живеят представители на три етноса/както се изразява самият той/- роми, копанари и българи.

Първият сблъсък с дискриминативни нагласи е от детството и по-скоро от юношеството, по време на обучението за средно образование. „Съучениците ми бяха само турци, а учителите българи от областния град. Имал съм пререкания със съученици по най – различни причини, но най – голяма дискриминация съм изпитвал от страна на учителите. Явно показвах, че не ме харесват заради произхода ми. Бях постоянно negliжиран от тяхна страна“.

За втори път сблъсъкът му с дискриминацията е когато завършвайки висше образование се връща в своята община и иска да постъпи на работа в общинската администрация. Въпреки, че притежава необходимия ценз и има свободно място, от ръководството на общината, в която преобладават представители на турския етнос, нееднозначно му показват, че ромите не са съвсем желани и няма да бъдат допуснати до местната власт и институции.

Отново е жертва на предразсъдъци и дискриминативни прояви в областния град Разград, където започва работа в държавна институция. Независимо от образованието и възпитанието си, той споделя, че в Разград има няколко места/заведения/ в които отбягва да ходи- две заведения и един хотел. „Познавам собственика и знам, че не харесва ромите. Предпочита да пуска в заведението си хора, които не са с тъмен цвят на кожата и са добре облечени. Имало е случаи в които роми са връщани от тези заведения с аргумента, че всички маси са резервирани. Не казват открито, че не искат роми клиенти, но то си личи от отношението им“.

За съжаление споделеното в този казус не е изключение. Подобни преживявания са имали и много други хора само заради по-тъмния цвят на кожата си. За съжаление много малко са хората, които са готови да го споделят, а още по-малко да сигнализират някоя от отговорните институции. И това е така, защото повечето жертви на дискриминативни прояви смятат, че няма да получат адекватна защита.

Вторият казус е малко по-особен, защото в него се сблъскват интересите на представителите на две уязвими групи- роми и хора със специфични образователни потребности. Случката е разказана от ромско семейство от село Брестовене и се отнася до тяхното дете, което учи в местното училище. Бащата има собствен бизнес от повече от 10 години. Той е човек с активна гражданска позиция, който се интересува от местния обществено политически живот и следи внимателно политическите процеси в страната и в региона. Като пример- преди 3 години е организиран масов протест срещу местната мандра, във връзка със замърсяването на околната среда, които прави мандрата. Доскоро той споделя мнението, че ромите са равни пред институциите. Но един инцидент с дъщеря му

в училището, в което учи в гр. Кубрат го накарал да се усъмни в това. По време на учебни занятия дъщеря му е била нападната и душена от неин съученик, който е със СОП. На пръв поглед инцидентът не изглежда толкова сериозен и може да приключи много бързо. В един момент обаче бащата решава, че училищните власти проявяват двоен стандарт в случая. Той сам обяснява причината за това си решение: „Ние не бяхме уведомени от класния ръководител за инцидента, за разлика от родителите на другото дете. От друга страна, срещнахме negliжиране на проблема от класния ръководител и ръководството на училището, които се опитваха да прикрият случая и по никакъв начин не показаха, че са безпристрастни по случая. Напротив, защитаваха другата страна и направиха подхвърляния, че инцидентът е станал, защото дъщеря ни не говорела добре български език. Почувствахме се така сякаш хем сме нападнати, хем сме виновни за случая“. „Разбира се, отношението на училищните власти не ни спря. Ангажирахме със случая полицията, РУО и медиите. Като стана ясно, че няма да си замълчим и няма да спрем да търсим справедливост от училището започнаха да търсят начини да разрешат проблема“.

Според семейството на момичето този случай недвусмислено показва съществуването, макар и не е явно на дискриминация към ромите и тя се изразява в negliжиране на проблема и липса на адекватна реакция дори и правото да е на тяхна страна. Бащата споделя още: „За това ние ромите, не трябва да оставяме такива случи да се прикриват, а напротив да показваме, че си знаем правата и да ги търсим по законов ред. Така можем да респектираме останалите, че не сме беззащитни и няма да позволим да ни мачкат“.

Този казус показва един добър пример за адекватна реакция на потърпевш от явна дискриминативна проява. За съжаление много малко са хората, особено от ромски произход, които имат възможност да се противопоставят на неравноправното третиране, на което са били подложени.

5. Заключение

Мултиетничния характер на населението на Разградска област е предпоставка за ограничаване на проявите на дискриминация и инциденти, причинени от омраза.

На пръв поглед това изглежда така, но при по задълбочен анализ на взаимоотношения между отделните етноси се забелязват някои особености. Наистина може да се говори за толерантно и равноправно съжителство между етносите, но това се отнася преди всичко за хората от турския и български етнос. Когато става дума за ромския етнос се оказва, че той е подложен на дискриминация и дори прояви на скрит расизъм от представителите и на двата мнозинствени етноса- турски и български. Независимо дали местната власт е в ръцете на турци или българи, представители на ромите по-възможност не се допускат до властта и институциите. Отношението към тях е по-скоро пренебрежително и само на повърхността изглежда коректно. Значителна част от българите и турците се отнасят към ромите на базата на подсъзнателни стереотипи и предразсъдъци. В повечето случаи представителите на мнозинствата са носители на скрит и неосъзнат расизъм. Единствено наличието на много роми с активна позиция и добри възможности ограничава откритите прояви на този расизъм. Като пример за проява на такъв расизъм може да посочим обучението на децата в селските училища, в които се обучават повече ромски деца. Резултатите на децата в тези училища обикновено са много ниски, а много от ромските деца при завършване на училище са функционално, а често и напълно неграмотни. Няма как да приемем обяснението на учителите, които казват, че децата не могат повече, че родителите не са заинтересовани, че няма желание за учене и др. В дъното на всичко е по-скоро нежеланието на част от учителите да правят повече усилия за обучението на ромските деца, защото просто не си заслужава. От друга страна в тези училища не се правят достатъчно инвестиции за подобряване на базата и качеството на обучение. В крайна сметка, какво, ако не проява на неосъзнат/ а може и да е осъзнат/ расизъм е това, да третираш едни деца неравноправно поради това, че са от ромски произход.

В заключение може да се направи извод, че са необходими спешни мерки в следните насоки:

1. Мерки за повишаване на информираността на ромите за проявите на дискриминация и за разпознаване на омразна реч

2. Мерки за повишаване на ефективността на работата на всички правозащитни органи и организации

3. Мерки за повишаване на чувствителността на обществото и в частност на ромите към прояви, породени от предразсъдъци и дискриминация и мотивиране на повече хора да противодействат на такива прояви.